

LIETUVOS RESPUBLIKOS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS

Lietuvos Respublikos Prezidentei
J. E. Daliai Grybauskaitei
S. Daukanto g. 3, 01122 Vilnius

2011-08-05 Nr.08-2-1063

DĖL TEISINIO REGLAMENTAVIMO VAIKO INSTITUCINĖS GLOBOS SRITYJE TOBULINIMO

Gerbiama Prezidente,

Nagrinėjant gaunamus skundus ir vaiko teisių pažeidimų priežastis, analizuojant teisinį reglamentavimą vaiko teisių užtikrinimo srityje ir jo spragas bei trūkumus, išryškėja įsisenėjusios problemos vaiko institucinės globos srityje, reikalaujančios neatidėliotino jų sprendimo.

Nerimą kelia tėvų globos netenkančių vaikų, ypač patenkančių į institucinės globos sistemą, didėjimo tendencija¹ bei neužtikrinamos vaikų teisės į tinkamą valstybės globą ir apsaugą tais atvejais, kai vaikas paimamas iš šeimos.

Siekdama skatinti alternatyvias vaiko globos (rūpybos) formas, mažinti vaikų, paimamų iš šeimų bei patenkančių į institucinės globos sistemą, skaičių, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2007 m. spalio 31 d. nutarimu Nr. 1193 patvirtino Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategiją ir šios strategijos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų planą², kurio tikslas iki 2012 metų sumažinti tėvų globos netekusių vaikų skaičių iki 1 procento nuo visų vaikų skaičiaus (2006 metų reikšmė 1,7 procento), pasiekti, kad 2012 metais vaikų, globojamų institucijose, skaičius būtų sumažintas iki 30 procentų (2006 metais jis siekė 40 procentų).

Praėjus penkeriems šios Strategijos įgyvendinimo metams akivaizdu, jog šie tikslai nebus pasiekti. Statistiniai duomenys rodo, jog padėtis vaiko globos srityje, lyginant su 2006 metais, blogėja: 2010 metais tėvų globos netekusių (globojamų/rūpinamų) vaikų skaičius siekė 1,8 procento visų šalies vaikų (iš 610 700 visų vaikų 11 130 vaikams nustatyta globa (rūpyba), 57 procentams tokių vaikų buvo nustatyta institucinė globa (vaikų socialinės globos įstaigose).

Siekiant, kad vaikų globos įstaigos atitiktų jose apgyvendintų vaikų interesus, socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. spalio 11 d. įsakymu Nr. A1-282 patvirtintas Vaikų globos įstaigų tinklo optimizavimo planas, pagal kurį nuo 2010 metų vaikų globos įstaigų steigėjo funkcijos perduotos savivaldybėms, vaikų vietų skaičius globos įstaigose sumažintas iki 60 vietų, o įstaigos veikla organizuojama šeimai artimos aplinkos modelio – šeimynų – principu, t.y.

¹ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM 2010 metų veiklos ataskaita.- www.ivaikinimas.lt/veikla/ataskaitos

² Minėtu Vyriausybės nutarimu koordinuoti Strategijos įgyvendinimą ir kas 2 metai teikti Lietuvos Respublikos Vyriausybei praėjusių 2 metų priemonių plano įgyvendinimo ataskaitas pavesta Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai.

apgyvendinant vaikus tam tikromis grupėmis (pagal giminystės ryšius, vaikų interesus, individualius poreikius ir amžių), kurios nuo 2015 metų turėtų būti ne didesnės nei 8 vaikų. Vertinant aukščiau minėtą nuostatą vaiko teisių užtikrinimo aspektu, lieka neaiškūs argumentai, kuriais remiantis nustatytas net 8 metų pereinamasis laikotarpis vaikų skaičiaus globos namų šeimynose sumažinimui.

Susipažinus su vaiko teisių užtikrinimu ir padėti vaikų globos namuose matyti, jog ir šiuo metu yra vaikų globos namų³, kuriuose globojamų vaikų skaičius kelis kartus viršija aukščiau minėtame plane nustatytą skaičių, o vaikų skaičius globos įstaigų šeimynose siekia 12 vaikų. Paminėtina, kad ir daugelyje vaikų globos namų, kurių steigėja yra Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, apgyvendintų vaikų skaičius viršija nustatytą rodiklį (Obelių vaikų globos namuose – 66, Pabradės vaikų globos namuose – 80, Panevėžio Algimanto Banzos kūdikių ir vaikų globos namuose – 132, Šiaulių vaikų globos namuose „Šaltinis“ – 70, Viešvilės vaikų globos namuose – 70 vaikų).

Manytina, jog iš dalies tokią situaciją lemia ir tai, kad daugumos vaikų globos namų steigėjai yra savivaldybės, visuomeninės organizacijos ir religinės bendruomenės (parapijos), kurioms nėra privalomi rekomendacinio, strateginio ar planinio pobūdžio vykdomosios valdžios institucijų dokumentai. Galima daryti prielaidą, jog savivaldybės nėra suinteresuotos pertvarkyti jų įsteigtus vaikų globos namus, skiria nepakankamą dėmesį alternatyvių vaiko globos formų šeimos aplinkoje skatinimui, o valstybės institucijos neturi realių svertų reguliuoti apgyvendinamų vaikų skaičių institucijose ir/ar socialinės vaiko globos paslaugas teikiančių įstaigų (globos namų) pertvarkymo procesus.

Manytina, jog siekiant mažinti vaikų globos įstaigų vietų skaičių, būtina įstatyminiame lygmenyje įtvirtinti maksimalų vaikų globos įstaigoje apgyvendinamų vaikų skaičių, taip pat kritiškai įvertinti įgyvendintas ir/ar įgyvendinamas priemones, skatinančias alternatyvias vaiko globos (rūpybos) formas, ieškoti sprendimų, kurie realiai užtikrintų vaiko globos (rūpybos) šeimos aplinkoje skatinimą (keisti Išmokų vaikams įstatymą, didinant vaiko globos išmoką ar pan.).

Atkreiptinas dėmesys ir į socialinės vaiko globos paslaugų kokybę, kaip globojamų (rūpinamų) vaikų teisių užtikrinimo garantą, ir efektyvios jos kontrolės, racionalaus vaiko globos finansavimo panaudojimo užtikrinimo ir kitas problemas, ypač ryškiai atsiskleidžiančias visuomeninių organizacijų ir religinių bendruomenių (nevyriausybinuose) vaikų globos namuose, kurias padėtų išspręsti socialinės globos įstaigų licencijavimas.

Pagal 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493 redakcijos Socialinių paslaugų įstatymo 39 straipsnio nuostatas, socialinės globos įstaigų licencijavimas turėjo prasidėti 2010-01-01. Tačiau 2010 m. balandžio 22 d. Socialinių paslaugų įstatymo 2, 9, 10, 11, 13, 19, 26, 30, 34, 36, 38, 39 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir 12 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymu (Nr. XI-777) socialinės globos įstaigų licencijavimas faktiškai atidėtas iki 2015 metų sausio 1 d. (socialinės

³ Alytaus vaikų globos namuose globojami 150 vaikai, Zarasų rajono savivaldybė planuoja steigti vieną vaikų globos įstaigą vietoj dabar esančių dviejų ir joje apgyvendinti 90 vaikų.

globos įstaigų licencijavimą numatyta pradėti nuo 2013 metų, tačiau įgyti licencijas socialinės globos įstaigos privalo tik iki 2015 m. sausio 1 d.).

Minėto įstatymo projekto rengėjas – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija – socialinės globos įstaigų licencijavimo termino atidėjimą motyvavo tuo, kad toks sprendimas suteiks įstaigoms papildomai laiko pasiruošti socialinių paslaugų įstaigų licencijavimui ir pagerinti teikiamos socialinės globos kokybę⁴. Pabrėžtina, jog minėtai ministerijai Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. vasario 6 d. nutarimu Nr. 194 „Dėl Vaiko teisių apsaugos valdymo srities priskyrimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ir kitų ministerijų kompetencijos nustatymo“ priskirta vaiko teisių apsaugos valdymo sritis. Ne mažiau svarbu paminėti ir tai, kad jog pagrindinis socialinės globos įstaigų licencijavimo tikslas – užtikrinti kuo geresnę teikiamų globos paslaugų kokybę, t.y. užtikrinti vaikų, gyvenančių institucijose, teises į tinkamą priežiūrą, auklėjimą, interesų atstovavimą, gyvenimo sąlygas ir aplinką, kurioje vaikas galėtų saugiai ir tinkamai augti, vystytis, tobulėti bei kt. Todėl manytina, jog sprendžiant klausimus, susijusius su socialinės globos įstaigų licencijavimu, prioritetas turi būti skiriamas vaiko teisių užtikrinimui, o ne nepagrįstai ilgam – 8 metų – socialinės globos įstaigų pasirengimo licencijavimo procesui.

Socialinės globos paslaugų kokybės, lėšų panaudojimo kontrolės problema yra ypač aktuali visuomeninių organizacijų ir religinių bendruomenių įsteigtose (nevyriausybinėse) socialinės globos įstaigose, nes nėra sukurtas kontrolės mechanizmas (nors socialinės paslaugos finansuojamos iš savivaldybių biudžetų, savivaldybių kontrolieriai negali tikrinti ar tikslingai, efektyviai ir pagal paskirtį nevyriausybinių vaikų globos namai (privatūs juridiniai asmenys) naudoja gaunamas lėšas). Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui ištyrus skundus dėl vaiko teisių pažeidimų nevyriausybiniuose vaikų globos namuose, ne kartą buvo nustatyti netinkami vaiko globos išmokų panaudojimo atvejai (darbuotojų atlyginimams, komunalinių paslaugų apmokėjimui ir kt.), higienos normų, reikalavimų socialinės globos įstaigos patalpoms, personalui ir pan. atvejai. Neretai nevyriausybinių vaikų globos įstaigų steigėjai ir vadovai yra susiję artimos giminystės ryšiais (įstaigos steigėja yra motina ar sutuoktinė, o įstaigai vadovauja dukterė ar sutuoktinis) ir kt., todėl vaiko teisių pažeidimų atvejais kreipimasis į steigėją būna nerezultatyvus. Priešingai nei valstybinių ar savivaldybių vaikų globos atveju, nevyriausybinių vaikų globos namų, kaip privataus juridinio asmens, veiklos negali įtakoti ir daryti su jos veikla (jos tęstinumu) susijusių sprendimų nei valstybės, nei savivaldybės įstaigos, todėl šių įstaigų licencijavimas yra pati efektyviausia ir realiausia priemonė užtikrinti juose apgyvendintiems vaikams teikiamų socialinės globos paslaugų kokybę.

Valstybės kontrolės 2009 metais atlikto valstybinio audito „Socialinių paslaugų teikimas“ mastas apėmė tik socialinių paslaugų teikimą apskričių, savivaldybių socialinių paslaugų įstaigose, tačiau nebuvo nagrinėtas socialinių paslaugų pirkimas iš socialines paslaugas teikiančių nevyriausybinių organizacijų. Valstybės kontrolė, atsakydama į vaiko teisių apsaugos kontrolierės

⁴ Socialinių paslaugų įstatymo 2, 9, 10, 11, 13, 19, 26, 30, 34, 36, 38 ir 39 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir 12 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projekto Nr.XIP-1618 aiškinamasis raštas.

prašymą atlikti socialinės globos paslaugų teikimo vaikams, kuriems nustatyta globa (rūpyba) nevyriausybinėse organizacijose, valstybinį auditą, pažymėjo, jog ne kartą yra auditavusi ir teikusi rekomendacijas dėl vaikų globos, todėl nusprendė į 2011 valstybinio audito programą šio audito neįtraukti.

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytus argumentus, vadovaudamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 10 punktu ir 15 straipsnio 1 dalimi, prašau Jus atkreipti dėmesį į nurodytas problemas bei inicijuoti Socialinių paslaugų įstatymo pakeitimus, kuriais būtų paankstintas socialinių globos įstaigų privalomas licencijavimas bei įtvirtinta nuostata, jog vaikų globos įstaigų (išskyrus šeimynas) vietų skaičius turėtų būti ne didesnis negu 60 vietų, taip pat paskatinti kompetingas vykdomosios valdžios institucijas ieškoti ir įgyvendinti efektyvias alternatyvių vaiko globos formų šeimos aplinkoje skatinimo bei vaikų paėmimo iš šeimos ir globos nustatymo prevencijos priemones.

Pagarbiai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė

